

Nous reptes, reflexions i propostes per a un desenvolupament local sostenible

Elements d'Innovació i Estratègia

Sèrie Economia i Treball

Els Elements d'Innovació i Estratègia són un marc per explorar àmbits d'interès per a la intervenció de les entitats locals.

En aquest document, s'explica, en primer lloc, la influència de les escales superiors en el desenvolupament dels territoris; en segon lloc, s'analitzen la desigualtat, la robotització i el canvi climàtic com a reptes del model de creixement econòmic actual, i en tercer lloc, amb la voluntat de crear debat, es proposen reflexions i propostes d'actuació.

Nous reptes, reflexions i propostes per a un desenvolupament local sostenible

Elements d'Innovació i Estratègia

Autora

Maria Antònia Casellas Puigdemasa

1a edició: març 2018

© de l'edició: Diputació de Barcelona

© dels textos: l'autora

Producció i edició: Gabinet de Premsa i Comunicació
de la Diputació de Barcelona

Índex

Context del desenvolupament local: la influència i les demandes de les escales superiors	6
Reptes del model de creixement econòmic actual	10
Creixent desigualtat social	11
Robotització com a força de treball	12
Degradació mediambiental continuada i efectes del canvi climàtic	13
Propostes d'actuació i reflexió	15
Referències bibliogràfiques	17

Context del desenvolupament local: la influència i les demandes de les escales superiors

L'any 2012, i en un moment en què la crisi econòmica de les economies avançades es feia evident, dins del Programa de desenvolupament econòmic i ocupació local (LEED) de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), aquest organisme encarregat d'assessorar països capitalistes avançats apuntava que «el propòsit del desenvolupament local és construir la capacitat d'una àrea per millorar el seu futur econòmic i la qualitat de vida dels habitants». En aquest sentit, l'OCDE emfasitzava el paper del desenvolupament local assenyalant que: 1) contribueix de manera important al rendiment econòmic nacional i 2) és un element crític per als territoris en un període d'augment de la competència mundial, mobilitat de la població, avenços tecnològics i diferències espacials i desequilibris. Des d'aleshores, l'escala local ha anat guanyant interès, i en la segona dècada del segle XXI, dins d'un període de desconcert pels efectes de la crisi econòmica, l'àmbit municipal i l'escala subregional —com a espais de proximitat on s'evidencien les necessitats d'empreses i població— s'han enfrontat a problemàtiques econòmiques complexes.

Podria semblar contradictori que, simultàniament a un procés de creixent globalització econòmica, es produeixi una estratègia de desenvolupament econòmic en la qual es demani a l'escala local que es converteixi en el focus d'actuació. Aquesta demanda ha despertat l'interès tant d'acadèmics especialitzats en l'estudi de les condicions de desenvolupament territorial com de tècnics i especialistes en desenvolupament econòmic i polítiques públiques.

De fet, aquesta declaració de principis entorn del paper rellevant del desenvolupament local ja ve de lluny. El procés de reestructuració econòmica vinculat a la desindustrialització d'economies avançades a partir dels anys vuitanta havia generat —tant en l'àmbit acadèmic com en el pràctic relacionat amb les polítiques públiques— un creixent interès per qüestionar com els espais locals i regionals d'economies avançades podien reconvertir-se en espais de lideratge en desenvolupament econòmic (Wood, 2011).

Si contextualitzem aquest fenomen, podem afirmar que l'interès per aprofundir en la capacitat de resposta de l'escala local ha anat lligat a: 1) la creixent dificultat legitimadora de l'estat tradicional resultant de la creació d'estructures supra i subestats, tant

polítiques com econòmiques (Jessop, 2002); 2) la consolidació de la globalització de l'economia, que ha donat llibertat d'actuació a les empreses i les ha convertit en agents amb poder de decisió de deslocalització en funció de nous i canviants criteris empresarials (Sassen, 2014), i 3) la crisi de les economies avançades a partir del 2008, que ha posat en dubte la viabilitat i l'eficàcia d'estratègies de creixement que es consideraven inqüestionables a principis de segle XXI (Casellas, 2016).

Respecte a aquest darrer punt, cal remarcar que fins a finals de la primera dècada dels 2000, moment en què es fan inqüestionables els efectes de la crisi, les polítiques econòmiques locals havien estat dominades per la progressiva subordinació de les polítiques socials i d'ocupació tradicionals a noves polítiques de desenvolupament i creixement econòmic (Judd & Parkinson, 1990; Jessop, 2002; Casellas, 2007). Els programes de desenvolupament local que s'inicien a mitjan anys vuitanta i que volen aportar solucions a la creixent desindustrialització, i que s'estenen a nombroses ciutats i territoris a partir del 2000, sovint vinculen el desenvolupament econòmic local a polítiques d'atracció de capital humà qualificat, al replantejament de l'activitat econòmica cap als serveis avançats, al foment de l'economia del coneixement i a la promoció del turisme (Florida, 2002 i 2009; Landry, 2008; Scott, 1997).

A conseqüència d'aquestes prioritats en polítiques públiques, factors tradicionals de localització i promoció econòmica que havien estat fonamentals a l'hora de plantejar estratègies de desenvolupament local, com per exemple: 1) edificar sobre les característiques de la base econòmica local, és a dir, sobre el que un territori ha generat durant anys i el que la seva població sap fer; 2) considerar els costos i l'eficiència del transport i incentivar la millora de les infraestructures; 3) valorar els costos de mà d'obra local i la seva formació, i 4) avaluar la proximitat als recursos naturals i als mercats, entre altres factors, passen gradualment a ser considerats secundaris i a ser substituïts per noves prioritats.

Com ja hem apuntat, en la mesura que l'àmbit local es classifica com de caràcter post-industrial s'identifica que, sempre que sigui possible, les estratègies de creixement dels municipis s'han de vincular a l'expansió de l'economia del coneixement, la cultura, el turisme i els serveis avançats i la nova economia del coneixement. En aquest marc, teories com les de Richard Florida (2002 i 2009) posen l'èmfasi en la importància d'atraure treballadors creatius, ja que són agents de creació de noves activitats econòmiques capdavanteres que permeten ser competitius en un món globalitzat. Des d'aquesta perspectiva, les polítiques dominants en desenvolupament emfasitzen la necessitat de ser innovadors, de fomentar l'emprenedoria i de reclutar treballadors qualificats a escala global. Per aquest motiu, les polítiques locals centrades en estratègies d'innovació tecnològica, competitivitat i creació d'imatge guanyen pes enfront de les polítiques tradicionals d'ocupació i planificació (Jessop, 2002; Casellas, 2007).

Si la mà d'obra amb què cal comptar és la qualificada i aquesta es pot reclutar a escala global, la mà d'obra local deixa de ser rellevant. Si el que cal són emprenedors i captació d'empreses competitives, la planificació econòmica tradicional deixa de tenir sentit, i el

que els tècnics en desenvolupament local han de fer és actuar com a facilitadors dels emprenedors i de les empreses, responnent a les seves necessitats, que no necessàriament es corresponen amb les del territori.

Dins d'aquesta estratègia, i molt sovint al marge de les característiques demogràfiques i econòmiques dels municipis, els nous factors de localització a promoure per tal d'atraure activitat econòmica han inclòs la creació d'espais per fer ciutats i municipis atractius. Això ha implicat dedicar un nombre significant de recursos públics a obrir museus, galeries d'art, parcs i edificis emblemàtics, entre d'altres (Clark *et al.*, 2002). El turisme cultural i la creació de marca també s'han fomentat com a estratègies de creixement (Bianchini i Parkinson, 1993; Casellas *et al.*, 2010; Hall, 2000), i la cultura i les celebracions populars han passat de ser el producte de la riquesa i la celebració de la comunitat a convertir-se en les generadores de riquesa dins d'una nova economia simbòlica que vol atraure població qualificada i visitants (Zukin, 1996). En nombrosos casos, la presència d'edificis emblemàtics i amenitats relacionats amb activitats d'oci s'han convertit en prioritat absoluta de la política local, fins i tot en municipis en els quals aquesta estratègia no està lligada a les potencialitats reals del territori o necessitats i interessos de la seva població.

Juntament amb aquestes estratègies, també s'ha difós un tipus de governabilitat amb una disminució del rol de lideratge del sector públic, en contraposició a un creixent domini de coalicions publicoprivades (Casellas, 2016). Aquest conjunt de factors no econòmics es materialitzen sota la noció de governança.

La bona governança, prescrita per als països en vies de desenvolupament pel Banc Mundial a la fi dels anys 90, i a partir de la dècada dels 2000 incorporada també a les economies avançades, legitima la importància de les característiques institucionals en els processos de desenvolupament. A escala local, la governança s'entén com el mecanisme que permet adaptar les polítiques a les peculiaritats dels territoris i els seus agents amb l'objectiu de dinamitzar el desenvolupament (Farinós, 2008). En aquest sentit, es destaca la necessitat d'una forta interacció entre organitzacions locals —tant de caràcter formal com informal— en forma de contactes regulars, que impliquen i faciliten la cooperació i l'intercanvi d'informació (Caravaca i González, 2009) amb normes socials i hàbits que generen confiança i capital social (Putnam, 1993 i 2000).

Dins d'aquest model de governança, les ciutats incentiven una multiplicitat i varietat d'organitzacions —associacions diverses d'empreses i entitats financeres, cambres de comerç i indústria, agències locals i regionals, agències de desenvolupament, centres d'innovació, etc. Es considera que la voluntat mútua per part dels agents locals per involucrar-se en un objectiu comú de desenvolupament permet establir relacions de confiança a escala local. També s'emfasitza que l'estructura o patrons de coalició entre diferents agents ajuden a la coordinació i a la socialització dels costos i al control de les organitzacions (Casellas, 2016).

Aquesta línia de pensament en desenvolupament local —que domina tant l'àmbit acadèmic com les polítiques públiques encara a finals de la dècada de 2010— ha obtin-

gut resultats positius en l'àmbit de la governança, però no ha quedat exempta de crítiques, ja que s'han fet evidents els desequilibris socials i territorials i els reptes de creixement sostingut generats a partir de la darrera crisi del 2008.

Reptes del model de creixement econòmic actual

Entre els objectius bàsics per al desenvolupament econòmic local, en funció de les dimensions i les característiques del seu territori, un tècnic local pot buscar: 1) el suport a l'expansió de negocis existents; 2) el suport a la creació de nous negocis; 3) la diversificació de l'economia local i la reducció de la dependència en determinats segments de la indústria o els serveis; i 4) la millora de la competitivitat empresarial a curt i llarg termini.

A banda d'aquests objectius, per tal de desenvolupar economies locals sostenibles, un tècnic municipal en desenvolupament local també té com a objectius fomentar l'augment i la qualitat de l'ocupació, intentant millorar l'oferta de treball estable, de llarga durada i amb creixement salarial. De fet, tradicionalment, els ens locals han dedicat molts esforços a les polítiques actives d'ocupació. Un aspecte a tenir en compte en polítiques de creació d'ocupació és la necessitat de generar llocs de treball per a un ventall ampli de diferents tipologies de població, tenint en compte edat, sexe, nivell educatiu, etc.

Aquesta doble vessant, de foment de l'activitat econòmica (i, per tant, de riquesa local) i del treball, és un repte que s'ha vist compromès en els inicis de la recuperació econòmica a finals de la segona dècada del 2010. Perquè si bé les dades macroeconòmiques indiquen un creixement econòmic i un increment de la productivitat i la riquesa a escala nacional, això no es tradueix en generació de llocs de treball estables i remuneracions adequades per garantir un mínim d'estabilitat i confiança a nombroses llars.

Els creixents nivells de precarietat d'àmplies capes de la població són indicadors de l'augment de la desigualtat social, que cal tenir en compte a l'hora de pensar les estratègies de desenvolupament local. Un altre gran repte és el que genera la robotització. La por que l'automatització en forma de robots o intel·ligència artificial destrueixi llocs de treball està àmpliament estesa en els països avançats.

Per últim, un tercer repte —que no es pot obviar a l'hora de plantejar-nos quines estratègies de desenvolupament pensar a escala local— està relacionat amb la degradació ambiental i els problemes econòmics generats pel cada vegada més evident canvi climàtic.

Creixent desigualtat social

Els indicadors macroeconòmics revelen que a l'Estat espanyol, el 2016, el 20 % de la població amb major renda tenia 6,6 vegades més que el 20 % amb menor renda. El 2009, era 5,9 vegades més. Una dada molt significativa és la situació de les persones ocupades però pobres. El 2016, a l'inici de la recuperació econòmica, el percentatge de persones ocupades en risc de pobresa o exclusió social havia augmentat 3,1 punts respecte al 2009, arribant al 16,8 % de la població treballadora.

La feblesa de la recuperació econòmica i la manca de creació de riquesa per a les famílies queda exemplificada en altres dades estadístiques de l'INE. El 2016, la renda mitjana anual de les llars a l'Estat espanyol era 3.300 euros inferior a la que tenien el 2009, equivalent a l'11 %, i la renda mitjana per persona havia caigut 610 euros l'any, un 5,4 %. El percentatge de població per sota del llindar de pobresa es va situar en el 22,3 %. Cal assenyalar que, seguint els criteris recomanats per l'Eurostat, el llindar de pobresa s'estableix en un 60 % de la mitjana d'ingrés per persona. L'any 2016, el llindar de pobresa per a una família d'un membre era de 8.209 euros l'any, és a dir, un 2,5 % més que el calculat per a l'any anterior. En el cas de les famílies que inclouen dos adults i dos menors de 14 anys, el llindar es va situar en 17.238 euros (INE, 2017).

A hores d'ara hi ha evidències suficients per afirmar que els pressupostos d'austeritat adoptats pels governs des del bloqueig financer de 2008 han contribuït a minar la seguretat laboral i, tal com assenyala un dels darrers informes de les Nacions Unides, amenaçar a escala global els progressos protagonitzats per col·lectius històricament desavantatjats —com són les dones. La Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament (UNCTAD), en un dels darrers informes anuals, *Beyond Austerity: Towards a Global New Deal*, apunta que la contracció de les despeses governamentals significa una disponibilitat cada vegada més limitada de bons llocs de treball, que fa que les ofertes laborals es desplacin als homes en detriment de les dones.

El balanç de la situació del mercat de treball a l'Estat espanyol elaborat per UGT el juny del 2017 apunta en la mateixa direcció. L'informe assenyalava que, si bé l'economia espanyola creix a un ritme del 3 % i les empreses recuperen beneficis, la nova ocupació és de molt baixa qualitat, cosa que fa que la productivitat sigui també reduïda. D'altra banda, les ocupacions temporals són les que creixen més —representen una taxa del 25,7 %, la més elevada des del 2008. Pel que fa a la població activa femenina, tal com també apuntava l'informe de les Nacions Unides a escala global, les dades indiquen que en el recent període de creixement econòmic, a l'Estat espanyol la creació d'ocupació i la reducció de la desocupació és més gran per als homes que per les dones, alhora que les dones segueixen sent les que de manera molt majoritària ocupen llocs de treball a temps parcial (el 72 %).

Respecte a la bretxa salarial, l'informe d'UGT assenyalava un augment del 23,25 % en el període de 2010 a 2014, un element indicatiu tant d'un deteriorament de les condicions laborals de la dona com de la manca de polítiques adreçades a la promoció de la

igualtat. Un dels altres col·lectius fortament afectats de manera negativa des de l'inici de la crisi són els joves. El 2012, la xifra d'atur juvenil a l'Estat espanyol va arribar a xifres històriques, amb el 55,13 % dels joves sense feina. Tot i que l'any 2017 les fixes d'atur juvenil han disminuït, el conjunt d'indicadors segueixen aportant dades clares de la precarietat general del mercat laboral de la gent jove. Finalment, també cal assenyalar que les mesures d'austeritat per reduir el deute públic s'han traduït en un augment del deute privat de les famílies. Davant d'aquestes dades econòmiques que evidencien la creixent desigualtat social, les polítiques de desenvolupament han d'intentar aportar estratègies innovadores que ajudin a generar oportunitats de creixement econòmic que beneficiïn amplis sectors de la societat.

Robotització com a força de treball

El segon factor a considerar quan ens preguntem quines polítiques de desenvolupament local cal fomentar és el temor que els robots i la intel·ligència artificial desplacin els treballadors en treballs ben remunerats. Un estudi dels economistes Daron Acemoglu i Pascual Restrepo publicat el 2016, basat en observacions sobre el mercat de treball dels Estats Units entre 1990 i 2007 (cal remarcar que són dades de 10 anys enrere) conclou que la robotització té efectes evidents en la força de treball.

Aquesta investigació, que calcula els efectes negatius dels robots sobre l'ocupació i els salaris, demostra que el seu impacte en les economies locals és diferent de l'impacte que han tingut les importacions procedents de la Xina o Mèxic, la disminució dels llocs de treball rutinaris o la deslocalització. L'estudi apunta que cada robot afegit a la força laboral significa la pèrdua d'entre 3 a 5,6 llocs de treball, i que cada nou robot afegit per cada 1.000 treballadors, els salaris cauen entre el 0,25 i el 0,5 %. Aquestes dades poden semblar poc significatives, però els investigadors també assenyalen que el nombre de robots industrials arribarà a situar-se entre els 4 i 6 milions el 2025.

Utilitzant un model en el qual els robots competeixen contra el treball humà en la producció de diferents tasques, l'estudi demostra que els robots poden reduir l'ocupació i els salaris de manera significativa.

D'altra banda, el grup McKinsey Global Institute, que ha realitzat un llarg programa de recerca sobre els efectes potencials de les noves tecnologies i l'automatització, en el seu informe de 2017, *A future that works: Automation, employment and productivity*, se centra a destacar aspectes positius d'aquesta revolució tecnològica pel que fa al creixement econòmic. Entre els punts positius apunten el fet que l'automatització d'activitats pot permetre a les empreses millorar la productivitat, reduir errors i millorar la qualitat i la velocitat en la producció de béns i serveis, assolint resultats que van més enllà de les capacitats humanes.

Els autors també emfasitzen que en un moment de creixement de la productivitat poc desenvolupat, l'automatització pot donar un impuls al creixement econòmic i la pros-

peritat. Sobre la base del seu modelatge d'escenaris, estimem que l'automatització podria augmentar el creixement de la productivitat a escala global d'un 0,8 a un 1,4% anual. També consideren que pot ajudar a compensar l'impacte d'una disminució de la població en edat laboral i l'envelliment de la població en països avançats.

En definitiva, cada cop es fa més evident que els robots i les computadores no només poden realitzar una gran varietat d'activitats rutinàries i de treball físic amb un cost inferior al dels humans, sinó que també són cada vegada més aptes per realitzar activitats que inclouen capacitats cognitives complexes. Aquest fenomen, a curt i mitjà termini, ha de generar noves ocupacions, obligar a reformular moltes de les existents i a eliminar-ne altres que es veuran obsoletes.

Degradació mediambiental continuada i efectes del canvi climàtic

El darrer element a destacar com a repte per al desenvolupament local fa referència a la creixent degradació ambiental i els problemes generats pel canvi climàtic. Aquest repte es veu agreujat per la poca o nul·la capacitat d'aportar respostes eficients als greus problemes mediambientals, energètics i de canvi climàtic que han mostrat les economies locals, regionals i nacionals durant les darreres dècades. El creixement econòmic, tant en la seva vessant de producció com de consum, requereix grans quantitats d'energia i materials i genera grans quantitats de residus (Georgescu-Roegen, 1971; Meadows *et al.*, 1972).

Respecte a la degradació mediambiental, i com ja s'ha comentat en el número 11 d'«Elements d'Innovació i Estratègia», publicat per la Diputació de Barcelona (vegeu *Desenvolupament econòmic local i dimensió territorial*), cal destacar la limitada resposta que s'ha donat a aquest problema des de les diferents escales de poder i decisió. Aquest fet és remarcable, ja que el debat entorn dels límits del creixement i la sostenibilitat han estat abordats per acadèmics, polítics i agents de la societat en general durant dècades. Una característica fonamental és que, en línies generals, les solucions que es volen implementar no posen en dubte el sistema de producció i consum actual, i tot sovint planteegen tan sols una resposta tecnocràtica (Casellas, 2010; Casellas i Poli, 2013).

Respecte al canvi climàtic, es defineix com el canvi de clima atribuït directament o indirecta a l'activitat humana que alterna la composició de gasos de l'atmosfera terrestre i que s'uneix a la variabilitat natural del clima (Crutzen, 2000; Gibson-Graham i Roelvink, 2009). Tot i que a hores d'ara és un fenomen pràcticament acceptat per tothom, una percepció àmpliament compartida és que estem davant d'un repte global que requereix una acció global. Per tal de disminuir, evitar o fins i tot treure avantatge d'aquests possibles impactes es promouen bàsicament dos tipus d'estratègies: estratègies de mitigació i estratègies d'adaptació. Ambdues tenen la voluntat d'actuar complementàriament per fer front a aquest fenomen. Les mesures de mitigació impliquen fer canvis en el model productiu i de consum que condueixin a la disminució dels gasos d'efecte hivernacle.

D'altra banda, les estratègies de mitigació intenten afrontar els impactes que se suposen inevitables donades les condicions actuals, i que requereixen, per tant, una presa de consciència per tal de realitzar accions tendents a canviar qualitativament el curs de l'acció antròpica, orientant el desenvolupament de l'economia i la societat cap a la sostenibilitat.

En línies generals, l'aproximació política de resposta a la degradació mediambiental i les polítiques d'adaptació i mitigació al canvi climàtic han estat tradicionalment considerades un problema que cal abordar des de l'escala nacional i/o internacional. Com a conseqüència, l'escala local ha anat a remolc de les decisions a escales superiors, tot i que l'àmbit local és qui en pot patir més directament les conseqüències i qui potser pot aportar solucions concretes i innovadores.

En aquest sentit, un desenvolupament econòmic local responsable ha de tenir en compte el que es pot fer localment, ja que són les actuacions locals les que poden fer la diferència en el que es planteja com un problema planetari. Per exemple, tots els gasos d'efecte hivernacle s'emeten en algun lloc, de manera que té sentit limitar-los a la font d'emissió (Agyeman i Evans, 2004).

Propostes d'actuació i reflexió

En les darreres dècades, bona part del desenvolupament econòmic local s'ha centrat a fomentar competitivitat de les empreses i dels territoris, sovint sense tenir en compte components de justícia social i necessitats de la població. Els tres reptes identificats en l'apartat anterior s'afegeixen ara a la necessitat de repensar alternatives en desenvolupament local que ens aportin propostes d'actuació i reflexió. En aquest marc, tot i tenir en compte que no hi ha receptes màgiques que generin respostes infal·libles, pensem que algunes de les recomanacions que s'han fet en dos documents anteriors («Elements d'Innovació i Estratègia», 5 i 11) són vàlides. A continuació, es recullen alguns d'aquests punts clau i se n'inclouen de nous.

En primer lloc, cal que les iniciatives i polítiques en desenvolupament local parteixin del coneixement de la realitat local, és a dir, del reconeixement de l'evolució històrica del municipi i del coneixement de la seva vessant econòmica, social i demogràfica. El desenvolupament local no té lloc en una *tabula rasa* en què es poden aplicar models generals i criteris d'actuació únics. Això vol dir que cada municipi té oportunitats diferents i úniques que cal explorar i conèixer. Aquest coneixement el podem obtenir amb una diagnosi acurada de l'estructura econòmica del municipi, utilitzant dades i estudis realitzats sobre el nostre municipi per organismes supramunicipals (vegeu l'eina de la Diputació HERMES), i també recopilant informació per tenir una base de dades actualitzada i compartida entre els diferents departaments municipals. A banda de les dades, més de caràcter quantitatiu, també cal tenir un contacte constant amb els diferents agents econòmics i socials locals, que són qui ens poden informar de les oportunitats i necessitats existents. Aquests contactes es poden generar a partir de diferents mecanismes: des de reunions programades amb sectors econòmics concrets fins a discussions de grup entre agents econòmics i socials amb capacitat de lideratge o sessions obertes per discutir iniciatives.

En segon lloc, s'ha de treballar per incentivar la flexibilitat de les administracions locals cap a una visió menys sectorial, coordinant els àmbits de regulació, de relació amb l'Administració i d'informació. Aquest aspecte inclou pensar la realitat econòmica municipal des d'una visió més holística, que trenqui amb les visions tradicionals sectorials.

En tercer lloc, és necessari establir mecanismes de cooperació i confiança entre el sector públic i el sector privat. Amb tot, també cal tenir en compte que els patrons específics de poder relatiu dels agents amb més recursos sovint poden marcar l'agenda local. Per això, si bé és important emfasitzar la importància de cooperar i negociar amb agents

diversos, cal tenir present que aquesta dinàmica pot generar una dispersió del poder en la presa de decisions, disseny i execució. Cal ser conscients que aquesta dispersió dels agents involucrats en la presa de decisions sobre desenvolupament econòmic acostuma a beneficiar aquells agents que són capaços de mobilitzar recursos, construir coalicions i generar esquemes de cooperació (Casellas, 2010). D'aquesta manera, el tradicional paper regulador del sector públic en matèria de presa de decisions polítiques es pot transformar cap a noves formes de governabilitat en què els grups econòmics i institucions amb interessos corporatius guanyin pes en la política local. Per evitar aquesta tendència cal estar oberts a treballar amb amplis segments de la població i entendre que l'economia local està constituïda per nombroses activitats que no per ser minoritàries deixen de ser importants o innovadores.

En quart lloc, i connectant amb el punt anterior, des de les administracions locals s'ha de fer un esforç per entendre que l'economia local pot estar formada per activitats molt diverses, i que algunes d'elles poden passar desapercebudes si no s'hi està amatent. És a dir, no ens podem centrar únicament en aquelles activitats econòmiques més importants en funció del volum de producció o nombre de treballadors, i deixar-ne altres de banda que, tot i tenir un caràcter minoritari, no deixen de tenir potencial de creixement futur.

En cinquè lloc, cal pensar que l'emprenedoria pot tenir moltes facetes i provenir de grups molt diferents. Persones de diferents grups d'edat i nivells educatius poden tenir iniciatives que requereixin la complicitat i l'ajuda de les administracions locals per poder consolidar els projectes. Per poder oferir una resposta i capitalitzar en les aportacions generades des de la societat civil, cal que des de l'Administració es fomenti la flexibilitat en els processos i la capacitat d'estar receptius a les propostes d'un ventall divers de ciutadans i iniciatives.

En sisè lloc, polítiques que tradicionalment no s'han considerat vinculades al desenvolupament local, un cop es té en consideració els tres reptes apuntats anteriorment (la creixent desigualtat social, la robotització, i la continuada degradació mediambiental i el canvi climàtic), poden ser ara fonamentals. Com ja es va recollir amb més detall en l'onzè volum d'«Elements d'Innovació i Estratègia», aquestes polítiques inclouen polítiques d'habitatge, de sobirania alimentària, d'autosuficiència energètica, de models de finançament nous vinculats al territori i de cultura de reutilització/reparació (Estela, 2015).

Per últim, cal recordar que els ens locals no s'escapen de les dinàmiques d'escala superiors i tendències macroeconòmiques, però sempre és necessari mirar i conèixer el territori per poder prendre decisions que es basin en l'experiència i en la informació que ens aporta el contacte diari amb la realitat local. Aquesta realitat és molt més acurada i rica que les directrius que puguin arribar a partir de receptes generalistes i models descontextualitzats.

Referències bibliogràfiques

- ACEMOGLU, D.; RESTREPO, P. *Robots and Jobs: Evidence from US Labor Markets*, Documento de trabajo NBER, núm. 23285 (març de 2017). <<https://economics.mit.edu/files/12763>> [Consulta: 27-2-2018].
- AGYEMAN, J.; EVANS, B. «"Just Sustainability": the emerging discourse of environmental justice in Britain?», *The Geographical Journal*, núm. 170 (2004), p. 55-164.
- BIANCHINI, F; PARKINSON, M. *Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*. Manchester: Manchester University Press, 1993.
- CARAVACA, I.; GONZÁLEZ, G. «Las redes de colaboración como base del desarrollo territorial». *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, vol. XIII, núm. 289 (1 de maig de 2009). <<http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-289.htm>> [Consulta: 27-2-2018].
- CASELLAS, A. «Gobernabilidad, participación ciudadana y desarrollo económico: adaptaciones locales a estrategias globales». *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, vol XI, núm. 243 (10 de juliol de 2007). <<http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-243.htm>> [Consulta: 27-2-2018].
- CASELLAS, A. «La geografía crítica y el discurso de la sostenibilidad. Perspectivas y acciones». *Documents d'anàlisi geogràfica*, núm. 56 (març de 2010), p. 573-581.
- CASELLAS, A.; POLI, C. «Planificación urbana e innovación: De la tecnología y la práctica profesional a la innovación social y política». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 59 (març de 2013), p. 435-454.
- CASELLAS, A. «Desarrollo urbano, coaliciones de poder y participación ciudadana en Barcelona: una narrativa desde la geografía crítica». *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, núm. 70 (2016), p. 57-75.
- CASELLAS, A; DOT, E.; PALLARES-BARBERA, M. «Creación de imagen, visibilidad y turismo como estrategias de crecimiento económico de la ciudad». *Finisterra*, vol. XIV, núm. 90 (2010), p. 153-172.
- CLARK, T. N. [et al.]. «Amenities drive urban growth». *Journal of Urban Affairs*, vol. 24 (2002), p. 493-515.
- ESTELA, O. «Resiliencia en las economías locales». <<http://blog.garapen.net/2015/09/resiliencia-en-las-economias-locales/#more-1144>> [2015] [Consulta: 27-2-2018].
- FARINÓS, J. «Gobernanza territorial para el desarrollo sostenible: estado de la cuestión y agenda». *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, vol. 46 (2008), p. 11-32.

- FLORIDA, R. *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. Nova York: Basic Books, 2002.
- FLORIDA, R. *Who's Your City : How the Creative Economy Is Making Where You Live the Most Important Decision of Your Life?* Londres: Basic Books, 2009.
- GEORGESCU-ROEGEN, N. *The Entropy Law and the Economic Process*. Cambridge: Harvard University Press, 1971.
- GIBSON-GRAHAM, J.K.; ROELVINK, G. «An economic ethics for the Anthropocene». *Antipode*, vol. 41, núm. 1 (2010), p. 320-346.
- HALL, P. «Creative Cities and Economic Development». *Urban Studies*, vol. 37, núm. 4 (2000), p. 639-749. <<https://www.mckinsey.com/global-themes/digital-disruption/harnessing-automation-for-a-future-that-works>>
- INE. *Living Conditions Survey (LCS)-2016*. 2017. <http://www.ine.es/en/prensa/ecv_2016_en.pdf>
- JESSOP, B. «Liberalism, Neoliberalism and Urban Governance. A State-Theoretical Perspective». *Antipode*, vol. 34, núm. 3 (2002), p. 452-472.
- JUDD, D.; PARKINSON, M. (ed). *Leadership and Urban Regeneration : Cities in North American and Europe*. Newbury Park: Sage, 1990, p. 191-215.
- LANDY, C. *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. Londres: Earthscan, 2008.
- MCKINSEY GLOBAL INSTITUTE. «A future that works: Automation, employment, and productivity». *NBER Working Paper*, núm. 23285 (març de 2017). <<http://www.nber.org/papers/w23285>>
- MEADOWS, D. H. [et al.]. *The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind, Second edition*. Nova York: Potomac Associates, 1972.
- OCDE. *Cities and regions in the new learning economy*. París: OCDE, 2001.
- OCDE. *A LEED project for 2011-2012*. <<http://www.oecd.org/cfe/leed/reviewslocaldevelopment.htm>>
- SECRETARIA DE POLÍTQUES SOCIALS, OCUPACIÓ I SEGURETAT SOCIAL. UGT. *El crecimiento económico no basta para reducirla : La precariedad laboral domina todo*. 2007. <http://portal.ugt.org/actualidad/2017/NEG_COL_NUM_30/1_doc.pdf>
- UNCTAD. *The Trade and Development Report 2017 : Beyond austerity : towards a global new deal*. Nova York i Ginebra: UNCTAD, 2017. <http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2017_en.pdf>
- NACIONES UNIDAS. *Informe sobre desarrollo humano 2000*. Madrid: Ediciones Mundi-Prensa, 2000.
- PUTNAM, R. «The Prosperous Community. Social Capital and Public Life». *The American Prospect*, vol. Spring (1993), p. 35-42.
- PUTNAM, R. *Bowling Alone : The Collapse and Revival of American Community*. Nova York: Simon & Schuster, 2000.
- SASSEN, S. *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy*. Londres: Belknap Press, 2014.

SCOTT, A. J. *The Cultural Economy of Cities*. *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 21, núm. 2 (1997), p. 323-339.

ZUKIN, S. *The culture of cities*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

Altres publicacions de la sèrie Economia i Treball

Eines

- 1 Models i factors per a un nou desenvolupament econòmic local
- 2 Guia per mesurar l'economia social i solidària des dels ens locals
- 3 Experiències de microdesenvolupament rural. Reptes i casos d'innovació local